

Osmanlı Posta Bürokrasisi 1908–1914

Ottoman Postal Bureaucracy 1908 – 1914

Erkan TURAL*

Öz

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında telgrafın rolü bilinir. Ancak bu teknolojiyi ülkeye getiren ve geliştiren kurum için aynı şey söylenemez. Posta Nezareti, Meşrutiyet ilan edildiğinde 68. kuruluş yıldönümünü kutlamıştı. Ancak devrim sonrasında ele alınan konular ve tartışmalar, bu süre zarfında kurumlaşma ve profesyonelleşme bakımından hiçbir ilerleme kaydedilmediğini kısa sürede ortaya çıkarmıştı. Çalışmamız bu tartışmalar ekseninde, posta nezaretinde gerçekleştirilen reformları, bunların sonuçlarını değerlendirmeyi ve konuyla ilgili daha yeni sorular ve sorunlar üretmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı bürokrasisi, Posta hizmetleri, memuriyet, İttihat ve Terakki

Abstract

The role of telegraph in Turkish War of Independence is well known. The same argument cannot be put forward for the institution which brought and spread this technology to the country. The Ministry of Postal Service celebrated 68th year of its foundation when the Young Turk Revolution had been realized. The subjects and debates after the Revolution, made it clear that there were no improvement in terms of institutionalization and professionalization. This paper, in the context of these debates seeks to evaluate the reforms realized in the ministry of postal services and the results of these reforms. The paper also seeks to come up with new questions and problems related to this field.

Key words: Ottoman bureaucracy, postal services, civil servant, The Committee of Union ad Progress.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretim ve nakliyat teknolojilerindeki devrimsel dönüşüm, bu alanla ilgili yan sektördeki bilgilerin de gözden geçirilmesine ve klasik paradigmalardan aşılması yönünde güçlü taleplerin doğmasına yol açmıştı. İnsanoğlunun yüzyıllardan beri neredeyse tek haberleşme kaynağı mektuplar olmuştu. Ancak zaman,

Ziya Paşa'nın hoş benzetmesinde olduğu gibi, artık at arabası hızında değil şimendifer hızında akmaya başlamıştı. Sermaye çağının iletişim sistemleri, bu hızı kaldıracak donanımda olmalıydı ve ihtiyaçlar kısa sürede kendi araçlarını da yaratmasını bilecekti. Demiryollarının, telgraf hatlarının ve ardından telefon kablolarının dünyayı sararak küçültmesi, modern zamanların belki en sembolik gelişmeleriydi.

Yaşanan iletişim devriminin değerini daha en başında kavrayan Osmanlı bürokratları, imparatorluk coğrafyasında kurmayı istedikleri hegemonyalarına bu enstrümanlarla daha kolay ulaşabileceklerini görmüşler ve hızlı bir kurumlaşma sürecine soyunmuşlardı.¹ Meşrutiyet, imparatorluk başkentinde ikinci defa ilan edildiğinde, Posta ve Telgraf Nezareti onuncu nazırını karşılamaya hazırlanıyordu. Abdülhamid Dönemi'nin son Telgraf Nazırı Hüseyin Hasip Efendi'nin kariyerinin bulunduğu nezaretle birebir örtüştüğünü söylemek zordur. Hariciye kökenli bir bürokrat olan Hasip Efendi, dönem bürokratlarından farksız şekilde uzmanlığı ile değil "intisab" bağlantıları ile kariyeri şekillenen tipik bir memurdu. Başında bulunduğu nezaret ise unvanına karşı Meclis-i Vükela'da temsil edilen bir birim değildi. Dâhiliye Nezareti'ne bağlı bir kurum olan Posta ve Telgraf, buna karşı kendi çapında önemli bir bürokratik kültür ortaya koymayı başarmıştı. "Meclis-i İdare" ve "İntihab-ı memurin Komisyonu" gibi kalabalık "istişare" ve "intihab" üniteleri nezaretin profesyonelleşme anlamında kat ettiği mesafeyi gözler önüne sermekteydi.²

Galip Bey Dönemi

Temmuz sonunda başlayan ve kısa sürede tüm bürokrasiyi etkisi altına alan tensikat sırasında Posta Nazırı Hasip Efendi de görevinden el çektilerilerek, yerine önce Ata Bey hemen sonrasında da Galip Bey atanmıştı

*Dr. Başbakanlık Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, etural@todaie.gov.tr

¹ Osmanlı son dönemindeki bürokratik gelişmelerle ilgili ayrıntılı bir çalışma için: Bkz. Erkan Tural, **Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi – II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2009.

² Abdülhamid Dönemi sonunda nezaret şu departmanlardan oluşuyordu; 1- Meclis-i İdare Heyeti 2- Tedkik-i ahvâl ve İntihab-ı Memûrin Komisyonu 3- Nezaret Müsteşarlığı 4- Fabrika Kontrol Heyeti 5- Meclis Kalemi 6- Nezaret Muhsebeciliği 7- Vezne Odası 8- Pul Muhafızlığı 8- Havalename İdare Kalemi 9- Nezaret Mektupçuluğu 10- Fen Müşavirliği 11- Mühendis Kalemi 12- Fabrika Müdüriyeti 13- Hukuk Müşavirliği 14- Hukuk Müşavirliği Kalemi 15- Kefalet ve Tahsilât Kalemi 16- Evrak Kalemi 17 Tahrirat-ı ecnebiye Kalemi 18- Sicill-i ahvâl Şubesi 19- Eşya Kalemi 20- İstatistik Kalemi 21- Kontrol Kalemi 22- Muhasebat-ı ecnebiyye Kalemi 23- Posta Müdür-i Umumiliği 24- Posta Müdür-i Umumiliği Heyet-i Tahririyesi 25- Posta Havalename Kalemi 26- Posta Mesalihi Kalemi 27- Posta Kontrol Kalemi. Bkz. **Salname-i devlet-i aliyye-i Osmaniyye**, 64. sene, 1326, Matbaa-yı Ahmed İhsan, İstanbul, 1323, ss. 602–618.

(8 Ağustos 1908).³ Nezaretin “*ihtiyac-ı muamelesine*” göre istihdam envanterinin çıkarılması için de Fabrika Müdürü Ferid Bey, Muhasebeci Muhiddin Bey ve Muhasebat-ı Ecnebiyye Kalemî Müdürü Malkon Efendi’den oluşan Teşkilat ve Tensikat Komisyonu, Galip Bey başkanlığında toplanarak çalışmalarına başlamıştı.⁴ Komisyon çalışmalarından okuyucularını haberdar eden gazeteler, bu kapsamda Meclis-i İdare, Mektupçuluk, Muhaberat-ı Umumiye Müdüriyeti gibi birimlerin kaldırılacağını, müsteşarlık statüsünün muavinlikle değiştirileceğini, ayrıca dört umumi müdürlük ile dört umumi müfettişliğin ihdas olunacağını bildirmekteydi.⁵

Ancak bildirilenler, Posta bürokratlarının aklından geçenlerin yarısı bile değildi. Nezarete gerçekleştirilecek reform için öncelikle Avrupa’daki teşkilat metinlerini inceleyen nezaret yetkilileri, kurumun “*ihtiyac-ı maslahat ve zamana göre tensiki*”ni sağlamak amacıyla ayrıntılı bir yol haritası çizmişlerdi. Öncelikle kurumsal işleyişi hızlandırmak için idari ve malî alanları farklı umumi müdüriyetlerde toplamayı düşünen komisyon üyeleri, tüm nezaret personelinin de “derece-i salahiyet ve uhde-i mesuliyetleri”ne göre bu yeni birimlere dağıtılacağını kararlaştırmışlardı. Nezaretin bu yeni süreçte çağın gereklerine, yabancı bir uzmanın liderliğinde daha kolay ulaşabileceğini düşünen Posta bürokratları, gazetelerde aktarılan değişikliklerin yanı sıra şimdilik sayısı dört olarak belirlenen müfettişler ile merkez-taşra iletişimini ve disiplinini artırmayı düşünürken, eylem planına aldıkları Posta Mektebi ile kurum içi uzmanlığı geliştirmeyi hedeflemişlerdi. Henüz düşünce halinde bulunan telefon yatırımlarının da gerçekleşeceği zaman mutlaka nezaretlerinin çatısı altında örgütlenmesi gerektiğini ifade eden komisyon, bu yönde atılacak adımların öncelikle İstanbul, İzmit ve Çatalca ekseninde gerçekleşeceğini ve nezaret isminin de buna uygun bir şekilde “Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti” olarak değiştirileceğini raporlarında belirtmişlerdi.⁶ Komisyon son olarak kadro ihraçlarının

³ Galip Bey’in kariyeri, tıpkı Hasip Bey gibi Hariciye Nezareti’nde şekillenmiş ve en son Berlin Sefirliğinde bulunmuştu. Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 1277/32. **Posta ve Telgraf Mecmuası**, Teşrin-i sani 1331 (Kasım/Aralık 1915), no: 175, s. 136.

⁴ **İkdam**, 12 Ağustos 1324 – 25 Ağustos 1908.

⁵ **İkdam**, 8 Eylül 1324 – 21 Eylül 1908. Söz konusu rapor için: Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 2619/7.

⁶ İlk telefon hatları belirli devlet daireleri arasında Ali Galip Bey döneminde çekilmeye başlamıştı. Ancak yurt sathında bir teşkilatlanmaya geçildiğinde bu sürecin mutlaka devlet denetiminde olması gerektiği ayrı bir karar metninde yeniden ele alınmıştı. Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 2648/35. Ancak olayların akışı bu noktadan sonra ilginçleşmektedir. Devlet tekelinin telefon yatırımlarını baltaladığı ve gelişmesini engellediğini savunan ve bu konuda devlet teşebbüslerine haylice ağır eleştiriler getiren bir kitap dahi yayımlayan Webb, Bab-ı âli’den çıkarılan kararı takip eden ay, Sadaret’e Fransızca bir mektup göndererek düşüncelerini bir

“sızıltıya” yol açmadan halledilmesi için memurlara sosyal güvencelerin verilmesi gereğini hatırlatırken, yeni dönemde nezaretlerine biçilen konuma göre Muhasebe İdaresi gibi departmanların büyüklüğüne karar verileceğini eklemişlerdi.⁷

Dâhiliye Nezareti kanalıyla Sadaretle yapılan yazışmaların uzaması üzerine Posta bürokratları, “memurinin tezyidi ve münakalatın teksiri” gibi nedenleri öne sürerek işlemlerin hızlandırılmasını istemişlerdi.⁸ Diğer taraftan da tensikat ve teşkilat çalışmalarını aralıksız yürüten komisyon, kadro fazlalarını 14 Ağustos tarihli iradeye göre tekaüd veya mazulin statüsüyle dairelerden çıkarmaya başlamıştı.⁹ Mümeyyiz atamaları için Posta Mektebi mezunu şartını getiren komisyon, diğer tarafta kâtip terfiilerinin tümünün sınavla olmasını kararlaştırmıştı. Ayrıca merkez müdüriyetinin evraklar arasında sıkışıp kalmasını engellemek için diğer nezaretlerle kıyaslandığında çok daha erken bir tarihte Kalem-i Mahsûs kurulması yönünde karar çıkarmışlardı.¹⁰ Galip Bey’i “cihetli ve ciddiyetperver” bir bürokrat olarak tanımlayan gazeteler, nezaret içerisindeki gelişmeleri sütunlarına taşıyarak nazıra övgüler yağdırmışlardı. Öncelikle devr-i istibdad da su-i şöhret yapmış memurları daireden uzaklaştıran Galip Bey’in memur seçimlerinde de son derece hakkaniyetli bir tutum izlediğine dikkat çeken gazeteler, memurlar arasında yapılan gizli oy ile seçilen kişilerin denetiminde memur tayinlerinin yapıldığını dile getirmişlerdi. Avrupa’ya gönderilen altı memurun çok kısa bir zamanda nezaret içinde kilit yerlere yerleştirilerek reform sürecine yönlendireceğine dikkat çeken gazeteler,

kere daha tekrarlamıştı. Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 2681/91. Devlet tekeline “Azrail” olarak niteleyen Webb, daha sonra bizatihi İstanbul’a gelecek ve temsil ettiği konsorsiyum adına yaklaşık 1.5 yıl süreyle Cavid Bey ile pazarlık yürütecekti. Webb’in kitabı için: Bkz. Herbert Lows Webb, **The Development of the Telephone in Europe**, Electrical Press Ltd., London, 1911. Cavid Bey’in görüşmelerle ilgili izlenimleri için: Bkz. **Tanin**, “Meşrutiyet Devrine Dair Cavid Bey’in Hatıraları”, 36, 6 Birinci teşrin 1943. İngiliz Büyükelçiliği de olayları yakından takip ediyor ve Londra’yı bilgilendiriyordu. Sunulan bir rapor için: Bkz. Annual Report on Turkey for the Year 1909, Inclosure in Doc. 25; Annual Report on Turkey for the Year 1911, Inclosure in Doc. 51, **British Documents on Foreign Affairs**, University Publication of America, s. 134, 322.

⁷ Sadrazam dâhil olmak üzere tüm Meclis-i Vükela üyelerinin mührünü taşıyan ve Saray onayından geçirilen belge, bu anlamda haylice önemlidir. Çünkü 1908 Sonbaharında belirlenen politikalarından sonrasında ne kadar taviz verileceğini tespit etmek açısından anlamlıdır. Özellikle 3099 numaralı belge için: Bkz. **B.O.A.** İ. PT. 1326L 1 (6 Teşrin-i Evvel 1324 – 19 Ekim 1908).

⁸ **B.O.A.** DH. MKT. 2685/90 (22 Za 1326 – 16 Aralık 1908).

⁹ Söz konusu irade için: Bkz. No: 17- “Devairce icrası mukarrer olan tensikat ve teşkilattan dolayı hariçte kalacaklara tahsisi icab eden maaşat hakkında irade-i seniyye”, **Düstur**, Tertib II, C. I, ss. 55–56.

¹⁰ **B.O.A.** İ. PT. 1326L(3) 1; DH. MKT. 2646/33.

nezaret kalem personelinin de bu çalışmalar kapsamında üç sınıfa ayrıldığını ve her bir sınıfa 800, 500 ve 300 kuruşluk maaşlar bağlandığını belirtmişlerdi.¹¹

Avrupa’da uzmanlık eğitimi almaları için seçilen telgraf memurları, kasımın ilk haftası Paris’e ulaşmışlar ve hemen buradaki Telgraf Mektebi’nde eğitimlerine başlamışlardı.¹² Bu arada Maliye Nezareti’nde bütçe üzerindeki çalışmalarını son safhaya getiren Mr. Laurent, devletin tüm gelir kaynaklarını mâliye çatısı altında toplayacak bir şablon hazırlamaktaydı. Şablon, Posta Nezareti’ni de kapsıyordu ve sonuçları, kendi başına bir nezaret olmak isteyen bürokratların düşüncelerinin tersini işaret etmekteydi. Zaten Laurent’in bahsettiği şekilde bir mâli bütünleşmeye, Techizat-ı Askeriyye Nezareti’nin ilan-ı hürriyetten hemen sonra ilga edilmesi ve Maliye Nezareti’ne eklenmesiyle başlanmıştı. Maliye bürokratlarının da desteklediği bu fikir, Posta Nezareti’nin kurumsal kaderini beklenmedik bir yönde değiştireceği, çok kısa bir zamanda herkes tarafından görülecekti.¹³

Avrupa’ya eğitime gönderilen posta memurları ile ilgili haberleri düzenli bir şekilde takip eden gazeteler,¹⁴ diğer tarafta nezaret bünyesinde sürdürülen tensikat ve teşkilat çalışmalarına da geniş yer ayırmaktaydılar.¹⁵ Yılsonuna yaklaşılrken memur maaşlarının düşürülmesi ve kadro hariçlerinin artması, Galip Bey’in üzerindeki baskıyı artırmış, hükümet tarafından da eleştiriye uğraması ise, istifasını vermesiyle sonuçlanmıştı.¹⁶

¹¹ Bununla beraber getirilen düzenlemelerle kendi sınıfı içerisinde göstereceği ilerlemeye göre memurlara maaş zammı da yapılabilecekti. Bkz. **Serbesti**, “Telgraf ve Posta Nezareti’nde Islahat-ı Sahiha”, n. 6, 5 Teşrin-i sani 1324 – 18 Kasım 1908. Paris’e gönderilecek memurlarla ilgili mali düzenlemeler için: Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 2632/90.

¹² **İkdam**, “Memur İ’zâmı”, 9 Şaban 1326 – 4 Kasım 1908.

¹³ Söz konusu duyumu Fransa örneği ile karşılaştıran çevreler, 10–15 sene öncesine kadar bağımsız bir kurum olan Posta ve Telgraf Bakanlığı’nın, özellikle Maliye Bakanı Mösyö Revoil’nin çalışmaları sonucunda bu nezarete bağlandığını belirtmişler ve benzer bir sürecin Osmanlı Posta Nezareti’ni de beklediğini eklemişlerdi. Bkz. **Tanin**, “Posta Nezareti ve Maliye”, n. 131, 17 Zilkade 1326 – 28 Teşrin-i sani 1324 – 11 Aralık 1908.

¹⁴ **İkdam**, “Fransa’da Telgraf Talebesi”, 24 Zilhicce 1326 – 5 Kanun-i evvel 1324 – 18 Aralık 1908.

¹⁵ Söz konusu yorumların olumlu olduğunu söylemek çok zordur. Öncelikli olarak gazeteler, tensikatın programsızlığını eleştiri konusu yaparken, Galip Bey’in yerine bir yabancıyı atanacak olmasını da memleket koşullarının gereğince takdir edilemeyeceği açısından olumlu bulmuyorlardı. Tensikat çalışmalarının maaş oynamaları düzleminde kaldığını ileri süren gazeteler, ayrıca nezaret için ayrılan aylık 130.000 kuruş tahsisattan tek bir kuruşun dahi alt düzey personelin cebine girmediği iddiasında bulunmuşlardı. Bkz. **Tashih-i Efkâr**, “Posta ve Telgraf”, n. 5, 18 Zilhicce 1326 – 29 Kanun-i evvel 1324 – 11 Ocak 1909.

¹⁶ **B.O.A.** DH. MKT. 2657/27. Olayı oldukça dramatik bir üslupla okuyucularına aktaran gazeteler, Galip Bey ile Nezaret Muavini Fuad Bey arasında geçen diyalogu da benzer şekilde

İstifa her ne kadar Dâhiliye Nazırı tarafından kabul edilmemişse de posta tensikatının ne kadar gerilimli geçtiği konusunda önemli ipuçları vermişti.¹⁷ Batılı örneklerden hareket ederek kendi teşkilatlarını yapılandırmak isteyen nezaret bürokratlarıysa¹⁸ kurdukları komisyon ile çalışmalarını bu arada bitirerek, onay için raporlarını Dâhiliye Nezaretine sunmuşlardı.¹⁹ Meclis-i Vükela'dan da onay alan raporda, tensikat işleminin hem merkez hem de taşrada aynı anda yapılması yönünde görüş bildirilirken, ücretlerin yapılan işe göre belirlenmemesi yüzünden memurların büyük bir kısmının mağduriyet içinde olduğu bildirilmişti. Birinci sınıf kâtip maaşlarının İstanbul için 250, diğer beldelerde 200 kuruştan başlatılması tavsiye edilen raporda, kademe ve terfiilere göre bu oranın artırılmasını önerilmekteydi. Müfettiş ve müdür maaşları da eşitlenen raporda, Yemen ve Hicaz gibi uzak vilayetlerde görev yapan nezaret personeli için de bir takım istisnalarda bulunulmuştu. İlan-ı hürriyetten sonra nezaretlerin iş yükünün 2-3 misline çıktığına dikkat çekilen raporda, bunun harcamaları artırdığını bu nedenle de hem nezaret tahsisatlarının yükseltilmesinin, hem de memur maaşlarına ek ödenekler sağlanmasının büyük bir elzem teşkil ettiği belirtilmişti.²⁰

Posta bürokratlarınca hazırlanan tezkere, Sadaret tarafından parlamentoya sunulurken,²¹ bir süreden beri beklenen Galip Bey'in istifası sonunda gerçekleşmişti (9 Şubat 1324 – 22 Şubat 1909). İstifa dilekçesinde nazırlık döneminde uğradığı haksız eleştirilere yer veren Galip Bey, son olarak Yeni Gazete'de aleyhine çıkan suçlamalar üzerine bu kararı aldığını belirtmişti. Posta nazırı, bu göreve getirildiğinde hazırladığı bir raporda “*muktedir memurların adem-i kifayeti*”ne dikkat çektiğini ve yapılacak reformlardan büyük sonuçlar beklenilmemesi gerektiğini dile getirmiş ve sabırsız çevrelerin bu durumu anlayışla karşılamaması nedeniyle kendisine karşı bayrak açtıklarını ifade etmişti. Yabancı bir uzman getirilmesi konusunda Dâhiliye bürokratlarını her zaman için sıkıştırdığına dikkat çeken

sütunlarına taşımışlardı. Bkz. **İkdam**, “Posta ve Telgraf Nazırı”, 25 Zilhicce 1326 – 6 Kanun-i evvel 1324 – 19 Aralık 1908. Bürokratlar, basının bu ilgisini bir tekziple yanıtlamak istemişlerse de Galip Bey'in istifası buna gerek bırakmamıştır. **B.O.A.** DH. MKT. 2699/67.

¹⁷ Nezaret içindeki huzursuzluğu göstermesi bakımından basit bir evrak onay işleminin dahi nasıl Galip Bey'e yönelik bir silahlı saldırıya dönüştüğüne dair çarpıcı bir olay için: Bkz. **Sabah**, “Telgraf Nezareti'nde bir Hadise”, n. 6873, 18 Şevval 1326 – 31 Teşrin-i evvel 1324 – 13 Kasım 1908.

¹⁸ **Tanin**, “Küçük Havadisler”, n. 148, 4 Zilhicce 1326 – 15 Kanun-i evvel 1324 – 28 Aralık 1908.

¹⁹ Dâhiliye Nezareti ise cevaben gönderdiği yazıda başmüdür ve müfettiş tayinlerinin kendi tasarrufunda olduğunu hatırlatırken müfettiş muavinliklerini bütçe kısıntıları çerçevesinde ilga ettiğini bildirmişti. Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 2696/50.

²⁰ **B.O.A.** M.V. 122/50; DH. MKT. 2693/22.

²¹ **M.M.Z.C.** İ: 14 5 Kanun-i sâni 1324 (18 Ocak 1909) C: 2, s. 242.

Galip Bey, ancak bu noktada da çok zaman kaybedildiğini belirtmiş ve bu sürecin hızlandırılması anlamında istifasının kabul edilmesini istemişti.²²

Nazırsız Bir Nezaret

Galip Bey'in istifasına rağmen nezaret içindeki gerilim azalmamıştır. İstanbul ve taşradaki posta memurları, sahip oldukları teknik imkânları kanalıyla gazeteleri ve parlamentoyu telgraf yağmuruna tutarak sorunlarına duyarlı bir kamuoyu yaratmayı başarmışlardı. Bununla beraber gazeteler, önceleri alkışladıkları nezaret tensikatını şimdi eleştirmeye başlamışlar ve söz konusu reform sürecinin en baştan yanlış şekilde yönlendirildiğinden bahsetmişlerdi.²³ Yine de posta memurlarının tepkilerini ortaya koyması bakımında işi geciktirmeleri veya mesai saatlerine uymamaları, bazı çevreler tarafından eleştirilmelerine yol açmıştı. Günlük hayatın aksadığına dikkat çeken çevreler, nezaret memurlarını suçlayacak şekilde farklı fiyat politikalarına başvurulmakta olduğuna değinmişlerdi.²⁴

Osmanlı aydınlarının Mısır'daki çabalarını takdir ettiği ve devlet hizmetine alınmasını istediği tek kişi Halil Hammade Paşa değildi. Mısır Posta İdaresi'nin bir zaman başında bulunan ve yabancı postaların faaliyetlerine son vererek son derece modern bir teşkilatlanma yaratan Saba Paşa'nın çalışmaları haylice takdir edilmekteydi. Kamil Paşa Hükümeti bu amaçla Paşa'yı İstanbul'a çağırılmış ve ondan nezaretle ilgili bir rapor hazırlamasını istediği gibi kendileri için çalışma şartlarını da belirlemesini istemişlerdi.²⁵ İncelemelerini tamamlayan Saba Paşa oldukça kapsamlı bir reform planı hazırlamış ve şartlarının kabulü halinde çalışmayı kabul edebileceğini hükümet çevrelerine bildirmişti.²⁶ Hareket planını kısaca 1-Para 2-Zaman ve 3- Serbesti-i icraat başlıkları altında özetleyen Saba Paşa'ya bazı çevreler hak vermekle beraber ulaşım sorunları halledilmeden yabancı bir posta uzmanının getirilmesinin ülkede pek bir şey

²² Galip Bey istifa dilekçesinin sonunda bir sefaretname veya ayan üyeliğine tayin edilmesini istemektedir. Bkz. **İkdam**, "Galip Bey'in İstifanamesi", 18 Zilhicce 1326 – 29 Kanun-i evvel 1324 – 11 Ocak 1909.

²³ Gazetelerin bu anlamda İzmir posta memurlarının tepkilerine geniş yer vermesi belirtilmelidir. Bkz. **İkdam**, "Posta ve Telgrafta Emniyet", 22 Zilhicce 1326 – 2 Kanun-i sani 1324 – 15 Ocak 1909.

²⁴ **Tanin**, "Telgraf Nezareti'nde", n. 168, 26 Zilhicce 1326 – 6 Kanun-i sani 1324 – 19 Ocak 1909.

²⁵ **B.O.A.** MV. 123/3 (3 Z 1326 – 27 Aralık 1908).

²⁶ **B.O.A.** DH. MKT. 2712/42 (26 Z 1326 – 19 Ocak 1909). Hükümet ön görüşmede Saba Paşa'ya 250 lira aylık teklif etmişti. Ancak hâlihazırda Kahire Su Şirketi'nin müdürlüğünü yaptığını belirten Paşa, buradan senelik 2000 sterlin maaş almakta olduğunu ifade ederek, bu rakamın altında çalışamayacağını açık bir şekilde dile getirmişti. Bkz. **Sabah**, "Saba Paşa", n. 6918, 4 Zilhicce 1326 – 15 Kanun-i evvel 1324 – 28 Aralık 1908.

değiştirmeyeceğini belirtmişlerdi. Yaşanan kısır döngüden hareketle devr-i sabık eleştirinde de bulunan söz konusu kesimler, önceki dönemde nitelikli memurlar yetiştirilmiş olsaydı şimdi böylesi arayışlara ve masraflara girilmeyeceğini ifade etmişlerdi.²⁷

Teşkilatla ilgili tezkereyi parlamento onayına sunan Posta bürokratları, kamuoyunun gündemini oluşturan konuların dışında kalarak çalışmalarına devam etmiş ve taşra şubelerini gözden geçirip gerekli kadro kaydırmalarında ve bunlarla ilgili işlemsel değişiklikleri yaparken,²⁸ bir yandan da Telgraf Mektebi ile ilgili çalışmalarını yürütmüşlerdi. Telgraf Mektebi ile ilgili olarak gazeteler eskide olduğu gibi yine Darüşşafaka mezunlarının kullanılmasını salık verirken, eski Osmanlı bürokratlarından Emil Locaine'nın bu alandaki çalışmalarına yer vererek bunlardan yararlanılmasını tavsiye etmişlerdi.²⁹ Bu arada yaklaşan bütçe görüşmeleri öncesinde nezaretle ilgili yayınlanan rakamlar, posta memurlarını endişeye sevk edecek yorumların yapılmasına yol açmıştı. Meclis Bütçe Komisyonu üyesi Bedri Bey yapmış olduğu açıklamada, nezaretin tensikat ile harcama kalemlerini belli oranda kontrol altına aldığını ancak hala beklenenin uzağında olduğunu söylemiş ve nezaret içinde ehil memurların olduğunu bildiklerini, ancak idari kadro için aynı iyimserliği paylaşmadıklarını ifade etmişti.³⁰

Galip Bey'in istifasının ardında nazır vekili Fuad Bey tarafından idare edilmeye başlanılan Posta ve Telgraf Nezareti,³¹ tüm bu tartışmaların ortasında memur seçim ve tayinlerini yapacak yeni bir komisyon toplamıştı. Meclis-i İdare üyesi Şükrü Efendi, Telgraf Kontrol Kalemi Müdürü Ali Rıza Bey ve Telgraf Merkez Müdür Muavini Paskali Efendi'den oluşan komisyon için bir de yıllık çalışma programı hazırlanmıştı.³² Galip Bey'in Aydın Valiliğine tayin edilmesinin ardından hâlâ kuruma bir nazır tayin edilmemesi gazetelerin eleştiri konu olurken, Tanin'de yayınlanan bir seri makale nezaretin geçmişi ve hâlihazırına ilişkin oldukça çarpıcı yorumlarda bulunmuştu. Öncelikle bütçedeki Posta Nezareti payının yükseltilmiş olmasına karşı orta ve alt düzey memurun bundan neredeyse hiçbir şekilde yararlandırılmadığının altını çizen makale, nezaretin devr-i istibdad da

²⁷ Hüseyin Cahid'in kapsamlı yazısı için: Bkz. **Tanin**, "Ecnebi Müttehassısları ve Posta Islahatı", n. 169, 27 Zilhicce 1326 – 7 Kanun-i sani 1324 – 20 Ocak 1909.

²⁸ **İkdam**, 1 Muharrem 1326 – 10 Kanun-i sani 1324 – 23 Ocak 1909.

²⁹ **Tanin**, "Telgraf Mektebi", n. 180, 9 Muharrem 1327 – 18 Kanun-i sani 1324 – 31 Ocak 1909.

³⁰ **Tanin**, "Posta ve Telgraf Tensikati", n. 204, 2 Safer 1327 – 11 Şubat 1324 – 24 Şubat 1909.

³¹ **Nevsal-i Osmani**, 1325 Sene-i maliyesine mahsus, Matbaa-yı İhsan, İstanbul, s. 83.

³² **B.O.A.** İ. PT. 1326M(27) 8.

edinmiş olduğu “su-i şöhret ve adem-i emniyeti” üzerinden atması için öncelikle memur kalitesini yükseltmesi gerektiğine vurgu yapmıştı.³³

Abdülhamid Dönemi Posta Nezareti ricalinden jurnalcılık işine bulaşmamış pek az kimse bulunduğu dikkat çeken yazı, nezarete görevlendirilen Fransız ve Alman uzmanların dahi bu serbest ortama ayak uydurarak daireye adım bile atmadıklarını, ancak yüklü miktarda maaş aldıklarını belirtmişti. Asıl işi yürüten posta memurlarına ödenen ücretlerin her geçen gün düşürülerek 250–150 kuruş raddesine indirilmesi yüzünden “*bit-tabî evsaf-ı matlubeye haiz talip bulunmayacağından*” bu görevlerin de zamanla niteliksiz kişilerin eline düştüğünü vurgulamıştı. İlan-ı hürriyetten sonra “*telgraf umuruna vukuf ve malumatı*” bulunmayan Hasip Efendi’nin görevine son verildiğini belirten yazı, nazırlığa tayin edilen Galip Bey’in de kadrodan uzaklaştırılan “su-i şöhretli” memurların eleştirileri yüzünden görevini bırakmak zorunda kaldığını ifade etmişti. İsmi belirtmeyen yazar, gelinen noktada 1- Posta memur maaşlarının çok düşük olduğunu 2- “Bir takım na-ehil kimseler”in kadroları doldurmuş bulunduğunu 3- Memurların umutsuz ve bu nedenle çalışma isteklerinin olmadığını 4- Kurumun nazırsız bulunduğunu ve 5- Meşrutiyetin ilanından beri işlerin tahminlerin ötesinde artması yüzünden teşkilatın tam bir açmaz içinde bulunduğunu beyan etmişti.³⁴

Saba Paşa ve Posta Kanunu Layihası

Posta Nezareti’nin işlerinin bu kadar artmasına neden olarak da sansürün ilga edilmesi ve teşkilat şubelerinin artırılmış olmasını neden olarak gösteren yazar,³⁵ yine de nezaret bürokratlarının bu durumu tespit ederek hemen bir kanun layihası hazırladığını, ancak Kamil Paşa Kabinesi’nin bunu geciktirerek şimdiki olumsuzlara davetiye çıkardığını belirtmişti. Yazar, maaşları nedeniyle posta memurlarının mağdur edildiğini ifade ederken, Şura-yı Devlet gibi köklü bir kurumun dahi kendilerine gönderilen layihayı Tanzimat mı yoksa Maliye dairelerinde mi incelemek konusunda karar veremediğini, kısaca Posta layihasının tam anlamıyla ortada bırakıldığına dikkat çekmişti.³⁶

³³ **Tanin**, “Posta ve Telgraf Nezareti”, n. 212, 10 Safer 1327 – 19 Şubat 1324 – 4 Mart 1909.

³⁴ Meşrutiyetin ilanı ile beraber gelen haberleşme özgürlüğü, şubelerdeki iş hacmini artırmış ve ilave personel istekleri çoğalmıştır. **B.O.A.** DH. MKT. 1233/41; 1271/23; 1271/19; 1287/23. **Tanin**, “Posta ve Telgraf Nezareti”, n. 213, 11 Safer 1327 – 20 Şubat 1324 – 5 Mart 1909.

³⁵ **Tanin**, “Posta ve Telgraf Tensikatı – Muamelatta Tezayüd”, n. 214, 12 Safer 1327 – 21 Şubat 1324 – 6 Mart 1909.

³⁶ **Tanin**, “Posta ve Telgraf Tensikatı”, n. 220, 18 Safer 1327 – 27 Şubat 1324 – 12 Mart 1909.

Özellikle Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesi'nin şubat ortasında kurulması ertesinde, somut bir takım adımların atılmaya başlandığı gözlenmişti. Öncelikle Sadaret tarafından parlamentoya gönderilen ve bir türlü gündeme alınamayan Saba Paşa'nın teklifi incelemeye alınan ilk konu olmuştur. Saba Paşa'nın teklifi özellikle şu maddeler üzerinde yoğunlaşmaktaydı: 1- Posta işlemleri tamamen tensikten geçirilecek ve bu bağlamda tüm daireler bu kapsam içine alınacaktı. 2- Reformun sonuçlarını değerlendirmek için beş yıllık bir süreye ihtiyaç vardır. 3- Posta ve Telgraf Nezareti Dâhiliye Nezareti'nden ayrılarak bağımsız bir şekilde örgütlenmelidir. 4- Yapılacak masrafi şimdiden tahmin etmek mümkün değildi. 5- Saba Paşa'nın aylık 250 lira ile nezaret reisliğine tayin edilmesi 6- Osmanlı postaları diğer ülke postaları ile rekabet edecek bir duruma getirilecekti. 7- Gerekli onaylar alındığı takdirde yeni yıldan itibaren (1909 Mart'ı) çalışmalara başlanacaktı.³⁷

Saba Paşa'nın teklifini inceleyen Meclis Komisyonu, sonuç raporunda Saba Paşa'nın istenilen reformu başarıya ulaştıracak bir kişi olduğu, ancak taslak planda belirtilen ve reformu finanse etmesi düşünülen kıta içi 1 kuruş sahillerde ise 20 para olarak belirlenen posta tarifesinin imparatorluk sathı ve sahillerin genişliği düşünüldüğünde gerçeklerle uyuşmadığı ve uygulandığı takdirde bütçe açığına fazlalaştırmak haricinde bir getirisi olmayacağı vurgulanmıştı.³⁸ Nezaretin kendi başına örgütlenmesiyle masrafların artacağına dikkat çekilen raporda, Paşa'nın kendine biçtiği maaşı da çok bulunmuş, ayrıca Türkçe bilmemesi yüzünden hesaplara bir de tercüman masraflarının eklenmesi gerektiğini ifade edilmişti. Posta ve Telgraf Nezareti'nin yapması gerekenin, “... *Posta ve Telgraf merâkizinin teksiri ve bu merâkizin gayyûr ve afîf ve vazifesinas memurlara tevdi ile mekâtîp ve emânât ve telgrafnamelerin kemal-i sûrat ve intizam ile sevk ve tevziini taht-ı temine almaktan ibaret*” olduğuna dikkat çekilen raporda, önceki dönemde nezaretin tam anlamıyla bir baskı aygıtı olarak kullanıldığı ima edilmiş ve yeni dönemde işlevlerine göre çalıştırılması durumunda nezaretin kendi kişiliğini bulacağını iddia edilmişti. Mebusların da rapor doğrultusunda fikir yürütmeleri üzerine rapor yönünde karar alınması, parlamento tarafından da kabul edilmişti.³⁹

³⁷ M.M.Z.C. İ: 9 29 Kanun-i sani 1324 (11 Şubat 1909) C: 2, ss. 117–118.

³⁸ Aynı konu nezaret içerisinde de düşünülmüş ve Dâhiliye Nazırı'na bilgilendirici bir yazı kaleme alınmıştı: Bkz. B.O.A. DH. MKT. 2712/69.

³⁹ Yine de Sadaret'in rapor yönünde değil Saba Paşa'nın istihdamı yönünde karar aldığı anlaşılıyor. Çünkü ulaştığımız bir arşiv belgesinde Saba Paşa, ailevi nedenler yüzünden görevden affını rica etmektedir. Bkz. B.O.A. DH. MKT. 2730/52. Meclis Posta ve Telgraf Encümeni'nin reisliğinde Nail Bey (Canik) bulunurken, üyeliklerinde Dalçef Efendi (Selanik), Mahmut Mazhar Bey (Trabzon) ve Hamparsum Efendi (Adana) bulunuyordu.

Kamuoyunda gecikmesi nedeniyle eleştirilere maruz kalan Posta Kanunu Layihası, sonunda Şura-yı Devlet'ten çıkarılarak Meclise gönderilmişti.⁴⁰ Meclis gündemine hızlı bir şekilde alınan layiha, alt kurul incelemesinden geçirilmek üzere Posta ve Telgraf Encümeni'ne havale edilmişti.⁴¹ Söz konusu layiha 23 maddeden oluşuyor ve kurumun teşkilat yapısında önemli yenilikler öngördüğü gibi memur maaşlarında da düzenlemelerde bulunuluyordu.⁴² Layiha meclis komisyonunda incelendikten sonra gündeme alınmış ve çalışmaları hakkında mebusları bilgilendirmek üzere ilk konuşmayı, komisyon sözcüsü Nail Bey yapmıştır. Nezaretin şimdiye kadar istenilen şekilde kurumsallaşamamasını 1- İmparatorluk ulaşım yollarının yetersizliği ve 2- Nezaretin üzerine düşen görevi hakkıyla yerine getirememesine bağlayan komisyon sözcüsü, ilk maddenin fazla yorum gerektirmediğini ancak ikincisi hakkında sert eleştiriler yapılabileceğini söylemişti. Yine de teşkilat kanununun hazırlanması nedeniyle nezaret bürokratlarının iyi niyetinden emin olduklarını kaydeden Nail Bey, layihanın 1- Merkez ve taşra teşkilatı 2- Merkez ve taşra personelinin maaşları ve 3- Merkez ve taşra personelinin eksiklikleri olmak üzere üç ana başlıkta toplandığını dile getirmişti.

Layihanın getirdiği yenilikler arasında artan iş yükü nedeniyle İstanbul'a eskide olduğu gibi bir başmüdüriyet teşkil edilmesi, buna ek olarak bir de Paket Müdüriyeti kurulması kararlaştırılmıştı.⁴³ Yeni kanun; muavinlikleri iki, memurları dört, seyyar ve nakliye memurlarını da üç sınıfa ayırmıştı. Maaşlar konusunda ise nazır, müşavir, mektep müdür, muallim, odabaşı ve kapıcı maaşları sabit olarak belirlenirken, müdür-i umumi, müfettiş-i umumi, müdür ve muavinleri, memur, ketebe, müfettiş, tatar ve nakliye memur maaşları ise üç derece üzerinden hesaplanmış ve taban ve brüt oranlarına göre kademeler belirlenmişti. Açılması düşünülen kadroların doktor ve mimar gibi nezaret için yeni meslek gruplarına tahsis edileceğini belirten Nail Bey, merkez memurlarının bu kadrolarla 467'ye çıkarken tüm teşkilat personelinin 5879'a yükseleceğini de ifade etmişti. Posta ve Telgraf Nezaretleri'nin Batılı bürokrasilerde seçkin bir yeri olduğuna değinen

Raporun tamamı ve genel görüşmelerde Kozmide Efendi (İstanbul) tarafından yapılan konuşma için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 36 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909) C: 2, ss. 112–113.

⁴⁰ **M.M.Z.C.** İ: 37 18 Şubat 1324 (3 Mart 1909) C: 3, s. 155.

⁴¹ **M.M.Z.C.** İ: 38 23 Şubat 1324 (8 Mart 1909) C: 1, ss. 169–170.

⁴² Posta Kanunu layihası için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 39 25 Şubat 1324 (10 Mart 1909) C: 3, ss. 6–18.

⁴³ Nezaret bu aşamada inisiyatif olarak layiha tasdik oluncaya kadar başkent ve taşradaki kurumlaşma çalışmalarına müsaade edilmesi ve bu arada payitahtta bir başmüdüriyetin tesisine cevaz verilmesi istenmiş ve hatta ilk tayinler de gerçekleştirilerek, bu makama Fabrika Müdüriyeti Reisi Ferid Bey atanırken, Müfettiş-i Umumiliğe Mehmet Ali Bey getirilmişti. Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 2714/30.

komisyon sözcüsü, aynı özenin Osmanlılar tarafından da sergilenmesi gereğine işaret etmişti. Batılı posta kurumlarının, tarihi saraylarda görev yaptığına dikkat çeken Nail Bey, bu nedenle nezaret teşkilatlarında bu mekânların bakımını yürütmek için Mebani Kalemlerinin oluşturulduğunu, yeni layiha ile benzer bir oluşuma Osmanlı Posta Nezareti'nde de gidildiğine değinmişti.⁴⁴

Mebusların layihaya yönelik eleştirileri özellikle kadroların, bunlara ait maaşların ve nezaret müdüriyetlerinin yetki ve görevlerinin tam olarak belirlenmemesi noktasında yoğunlaşırken, kaynakların özellikle posta dağıtım birimlerinin ıslahında kullanılması yönünde bir kanaat ortaya çıkmıştı. Ulaşım sorunlarının nezaret üzerindeki olumsuz etkilerine de değinen mebuslar, Avrupa'dan İstanbul'a neredeyse her saat başı işleyen trenleri göstererek, İstanbul'dan Bingöl'e tren kaldırılamadığının altını çizmişlerdi.⁴⁵ Genel görüşmelerde layihanın kendine ayrılan bütçenin ötesine geçerek vaatlerde bulunduğuna dikkat çeken mebuslar, nezaretin memurlarına elbise dağıtmayı bırakıp bunları maaşlarına yansıtmasının daha doğru olacağını belirtmişlerdi. Telgraf Mektebi'ne yönelik yatırımları da abartılı bulan mebuslar, nezaret bürokratlarını daha gerçekçi davranmaya davet etmişlerdi. Daha teknik açıklamalarda bulunan Bedri Bey (İpek) ise her şubenin başında bir müdür ve bunların üzerinde bir de müdür-i umumi varken nazıra gerek olmayacağını ifade ederek, teşkilat konusunda layihanın özensizliğine vurgu yapmıştı. Avrupa postalarının ancak Posta teşkilatının istenilen seviyeye çekilmesinin akabinde kaldırılabilceğini dile getiren İpek mebusu, son olarak maaşlar konusunda da benzer bir tadilatın şart olduğunu aktarmıştı. İletişim cihazları üretecek fabrika kurulmasını öngören layiha maddesini hararetle destekleyen mebuslar, böylelikle çok önemli bir kaynağın tasarruf altına alınacağını dile getirmişlerdi. Sıcak ülkelerde görev yapan memurlara uygulanan farklı maaş statüsünün posta memurları için de düşünülebileceğini dile getiren mebuslar, nezaretin Nafia Nezareti'ne bağlanması yönünde verilen önergeyi de söz konusu nezaretin iş yükünün çok ve çalışma alanının farklı olması bakımından reddetmişlerdi.⁴⁶

Teşkilatça yetersiz olan kurumun buna karşı maaş düzenlemelerinin ağırlıkta olduğu bir nizamnameyi meclise göndermesini eleştiren mebuslar, özellikle Arap coğrafyasına doğru gidildikçe posta ve telgraf şebekelerinin

⁴⁴ **M.M.Z.C.** İ: 38 23 Şubat 1324 (8 Mart 1909) C: 1, ss. 173–177.

⁴⁵ Oturumda oldukça ayrıntılı konuşmalar yapan Mehmet Vehbi Bey (Konya), Halil Bey (Canik) ve Ahmet Şükrü Efendi'nin (Kastamonu) açıklamaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 38 23 Şubat 1324 (8 Mart 1909) C: 1, ss. 177–183.

⁴⁶ Nail Bey (Canik), Mustafa Efendi (Sivas), Hasan Fehmi Bey (Sinop), Yorgo Boşo (Serfice), Bedri Bey (İpek), Ahmet Talat Bey (Anakara) ve İsmail Mahir Efendi'nin kapsamlı konuşmaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 38 23 Şubat 1324 (...) C: 1, ss. 183–188.

tam anlamıyla ortadan kalktığını belirtmişlerdi. Mebuslar taşra personelinin sayısını bilmeyen, asıl işi üstlenen dağıtıcı personeline az maaş biçen, diğer tarafta kendileri yaldızlı arabalarda dolaşan nezaret bürokratlarına yönelik eleştiri tonunu yükseltirken, posta ricalinin öncelikli olarak kendilerine teşkilat layihalarını göndermeleri gerektiğini ifade etmişlerdi. Nezaretin başına yabancı bir uzmanın getirilmesini olumlu karşılayan mebuslar, teknoloji yatırımlarına yapılacak az bir masrafla büyük verimlerin alınabileceğine dikkat çekmişler ve bu anlamda tarımda gerçekleştirilen yeniliklerden örnekler vermişlerdi. Mebuslar son olarak Saba Paşa'nın istediği maaşın hâlihazırdaki nazır maaşının üç misli olmasına karşı böylece bir uzmana bu kadar ücretin çok görülmemesi gerektiğini, ancak diğer tarafta asıl yapılması gerekenin üst düzey yöneticilerle alt düzey memurlar arasındaki maaş uçurumunun kapatmak olduğunu altını çizerek, layihayı oy çokluğu ile reddetmişlerdi.⁴⁷

Parlamento üyelerinin layihayı geri çevirmesi ve tasarruf tedbirlerinin artırılması yönünde bir karara imza atması,⁴⁸ posta memurlarının tepkilerine ve hatta daha da ileriye giderek meclisi telgraf yağmuruna tutmalarına neden olmuştu.⁴⁹ Sadaret tarafından tekrar meclise gönderilen layiha üzerine mebuslar bu sefer önceki oturumdan çok daha sert bir üslup kullanarak greve giden ve layihalarını değiştirmeden meclise iade eden nezaret çalışanlarını eleştirmişlerdi. Bir kısım mebus, layiha onaylanmadığı için posta memurlarının maaş alamadığını söylerken, bazı mebuslar da nezaret memurlarının Fransa'daki grevlerin etkisi altında kaldığını ileri sürmüştü. Bununla beraber teşkilat yerine maaş düzenlemesini içeren bir yasa taslağını parlamentonun asla kabul edemeyeceğini vurgulu bir şekilde dile getiren parlamento çoğunluğu, grevlere de orta ve alt düzey memurların değil üst düzey memurlar tarafından manipüle edildiğini iddia etmişler ve sonuç olarak gönderilen layihayı ikinci defa reddetmişlerdi.⁵⁰ Nezaret yetkilileri, kamuoyu tarafından da takip edilmekte olan bu son gelişmeler üzerine bir basın açıklaması yapma gereği hissetmişler ve öncelikle grevlerinin halkın

⁴⁷ Ömer Fevzi Efendi (Bursa), Emrullah Efendi (Kırkkilise), İsmail Hakkı Bey (Amasya), Mustafa Asım Efendi (İstanbul), Hallaçyan Efendi (İstanbul) ve Aristidi Paşa'nın (İzmir) konuşmaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 38 23 Şubat 1324 (8 Mart 1909) C: 1, ss. 183–194.

⁴⁸ Siverek Mebusu Nurettin Bey tarafından verilen, reform tedbirleri sonucunda yapılacak tasarruf miktarı hakkındaki gensoru için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 42 4 Mart 1325 (17 Mart 1909) C: 1, s. 324.

⁴⁹ Posta memurları bir süreden beri maaş da alamıyordu, taleplerine yönelik hoşnutsuzluk söz konusu şartlarla birleşince hayli gerilimli bir durum ortaya çıkmıştı. Bkz. **B.O.A.** DH. MKT. 2822/26.

⁵⁰ Seyyit Bey (İzmir), Arif İsmet Bey (Biga), Fazıl Arif Efendi (Amasya) ve Bedri Bey'in (İpek) kapsamlı konuşmaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 48 16 Mart 1325 (29 Mart 1909) C: 1, ss. 517–519.

işlerini aksatmadığını vurguladıktan sonra, parlamentonun kendilerinden resmi yoldan bir teşkilat kanunu talebinde bulunmadığını belirtmişlerdi.⁵¹

31 Mart İsyanı'ndan sonra kurulan İkinci Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesi döneminde çok daha keskin kararlar alınmaya başlanmış ve isyan öncesinde yavaş bir şekilde yürütülen mali birlik projesine ağırlık verilerek Rüsumat Emeneti'yle beraber Posta ve Telgraf Nezareti Dâhiliye Nezareti'nden alınarak, Maliye Nezareti'ne bağlanmıştı. Karar gerekçesinde adı geçen idarelerin “*varidat-ı devletin aksam-ı mühimmesini ahz ve kabz ile mükellef*” olmaları nedeniyle kendi başlarına veya başka bir nezarete bağlanmasının uygun olmayacağı ifade edilerek Maliye Nezareti'ne bağlandığı belirtilmişti. “*Avrupa'nın ekser mahallerinde olduğu vechle*” idare isimlerinin müdür-i umumiye çevrilmesi Posta ve Telgraf kurumunun müdür-i umumilik döneminin başladığına işaret etmekteydi.⁵²

İlk Müdür-i Umumi: M. Sterpin

Yabancı uzman konusunu sonuçlandıran Posta bürokratları, Avrupa ülkelerinde yaptıkları incelemeler sonucunda Belçika Posta ve Telgraf İdaresi'ndeki başarılı çalışmaları ile tanınan Mösyö Sterpin'e tekliflerini iletmişlerdi. Belçika ile sürdürülen iyi ilişkiler bu devletten alınması gereken izin işlemlerini kolaylaştırırken, kurumun ilk genel müdürü olarak görev yapacağı açıklanan Mösyö Sterpin'e yılda 5000 kuruş verilecekti.⁵³ Maliye bürokratları ile Posta bürokratları arasında yapılan nihai protokol sonrasında, iş sadece Mösyö Sterpin'in İstanbul'a gelmesine kalmıştı.⁵⁴ Aynı günlerde gerçekleşen bütçe görüşmeleri, parlamentonun nezaret yetkililerinin bu son icraatına olan yaklaşımını da gözler önüne sermişti. Mebuslardan küçük bir azınlık Mösyö Sterpin'in Müdür-i Umumiliğe tayin edilmesini desteklerken, çoğunluk Türkçe'ye vakıf olmayan ve ülke şartlarına yabancı bu kişiden fazla beklentileri olmadığını belirtmişti.⁵⁵

⁵¹ **Tanin**, “Posta ve Telgraf Nezareti tarafından umum merakize çekilen tamim telgrafi”, n. 245, 15 Rebiülahir 1327 – 24 Mart 1325 – 6 Nisan 1909.

⁵² **B.O.A.** DH. MKT. 2876/73; 2884/81; 2888/40. No: 96- “Rüsûmat Emanetiyle Posta ve Telgraf Nezaretinin müdüriyet-i umûmiyeye tahviliyle Maliye Nezareti'ne raprı ve Defter-i hakani Nezareti'nin yanız cihet-i maliyesinin hazine-i maliyeye idame-i merbutiyeti hakkında irade-i seniyye”, **Düstur**, Tertib II, C. I, ss. 355–356.

⁵³ **B.O.A.** İ. PT. 1327B(11) 1. **Tanin**, “Postaların ıslahı”, n. 311, 26 Cemazielahir 1327 – 1 Temmuz 1325 – 14 Temmuz 1909.

⁵⁴ **Tanin**, “Posta Müdür-i Umumisi”, n. 334, 21 Receb 1327 – 24 Temmuz 1325 – 7 Ağustos 1908.

⁵⁵ Bedri Bey (İpek), Trayan Nali Efendi (Manastır), Ali Osman Efendi (Çorum) ve Seyyid Bey'in (İzmir) konu ile ilgili konuşmaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 126 25 Temmuz 1325 (6 Ağustos 1909) C: 2, ss. 185–187.

Mebuslar, nezaret içindeki tüm müdür-i umumilere eşit maaş verilmesini kabul ederken, Müdür-i Umumi Muavini Fuad Bey, kâtiplerle ilgili yapılan ayrıntılı düzenlemelerle ilgili bilgilendirmede bulunmuştur. Sabit maaş sistemi yerine kâtiplerin kendilerini geliştirebileceği ve üst makamlara yükselme imkânı tanıyan ve onları bu yolda teşvik eden bir maaş düzenlemesi yapıldığını ifade eden Fuad Bey, bunun için gerekli tahsisatların da parlamentoca onaylanmasını sağlamıştı. Vilayet posta müdürlerinin farklı tempolarda iş gördüğünü hatırlatan mebuslar, maaş ayarlamalarının da buna göre yapılmasını isterken, hâlihazırda zaten böyle bir düzenlemenin olduğu ve 400 kuruştan 3500 kuruşa kadar vilayet müdürlerinin 19 sınıfa ayrıldığı belirtilmişti. Israrla elbise yardımının kesilmesi ve bunun ücretlere yansıtılmasını isteyen mebuslara karşı da Fuad Bey, Avrupa'daki örnekleri hatırlatmış ve uygulamanın rutin bir işlem olduğunu vurgulamıştı. Açıklamalar sonrasında ilgili bölümleri onaylayan parlamento, genel olarak tüm bütçeyi kabul ederek yürürlüğe koymuştu.⁵⁶

Bütçesini onaylatan ve yabancı uzman sorununu olumlu bir şekilde çözüme kavuşturan nezaret bürokratları, ikinci adım olarak parlamentonun ısrar ettiği teşkilat nizamnamesi için hazırlıklara başlamıştı. Komisyon, nizamname üzerindeki hazırlıklarını büyük bir disiplin içinde sürdürürken, diğer taraftan Mösyö Sterpin zamanında atılacak adımlar için de projeler üretilmeye başlanmıştı. Bu konuda nezaret bürokratları, öncelikli olarak yabancı postaların ülke içindeki varlıklarına son vermeyi düşünüyordu.⁵⁷ Tensikat Kanunu uyarınca kurulan komisyonlar, tüm devlet kurumlarında olduğu gibi Posta ve Telgraf Müdür-i Umumiyeti'nde de çalışmalarını sürdürmüş ve nihai kadro listeleri, irade aldıktan sonra gazetelerde de yayınlanmıştı.⁵⁸ Mülkiye Tekaid Sandığı kadro dışı kalan memurların mağdur edilmemesi için Posta Nezareti'nden bunlarla ilgili dosyaları ivedi bir şekilde gönderilmesini talep ederken, teşkilat nizamnamesi çalışmalarını tamamlayan ve Saray'dan onay çıkaran Posta bürokratları gecikmeli olarak bu çağrıya cevap vermişlerdi.⁵⁹

“Posta ve Telgraf İdare-i Umumiyyesinin Teşkilatı Hakkında Nizamname” isimli nizamnamenin içeriğine bakıldığı zaman, sene başında mecliste tartışılan layiha ile hiçbir benzerliğinin bulunmadığı görülmekteydi. Aslında bu metin, Posta Nezareti'nin Maliye Nezareti ile olan evliliğini

⁵⁶ **M.M.Z.C.** İ: 126 25 Temmuz 1325 (6 Ağustos 1909) C: 2, ss. 187–189.

⁵⁷ **Tanin**, “Posta ve Telgraf Havadisi”, n. 365, 22 Şaban 1327 – 25 Ağustos 1325 – 7 Eylül 1909.

⁵⁸ **Tanin**, “Posta Nezareti Tensikati”, n. 386, 13 Ramazan 1327 – 15 Eylül 1325 – 28 Eylül 1909.

⁵⁹ **Tanin**, “Posta ve Telgraf Memurini Hakkında”, n. 425, 24 Şevval 1327 – 26 Teşrin-i evvel 1325 – 8 Kasım 1909.

düzenleyen ve bu anlamda aynı günlerde Rüsumat Emaneti için yayınlanan nizamnameden de hiçbir farkı olmayan basit bir düzenlemeydi.⁶⁰ Hemen ilk maddesinde nezaretin bu bağıllığını tescilleyen nizamname, ayrıca kurum işlerinin başında bundan sonra bir müdür-i umumi bulunacağını belirtmişti (Md. 1). Yine de nizamname şube müdürleri, muhasebeci ve müfettiş-i umumilerin tayinlerine adres olarak Saray'ı göstermişti (Md. 2). Bununla beraber hukuk müşaviri ve kalem personelinin tayinleri Maliye Nazırına bırakılmıştı (Md. 3). Nizamname, Posta Müdür-i Umumisi'nin tayinler konusundaki tasarrufunu, sayılan pozisyonların dışındaki alt düzey memurlar için kullanılabileceğine işaret etmişti (Md. 4). Posta memurlarının kıdem ilerlemeleri, benzer şekilde Maliye Nazırının onayına terk edilirken, müdüriyet için açılacak her kadro için yine önce Maliye'den onay almak gerekecekti (Md. 5, 6). Posta memurlarının izinleri her ne kadar müdür-i umuminin yetki sahasına bırakılmışsa da azil gibi kritik kararlardan yine Maliye Nazırını sorumlu tutulmuştu (Md. 7). Nizamnamede bundan sonra ele alınacak kapsamlı posta reformlarının ilk önce maliyeden geçirilmesini şart koşularken, harcama kalemlerinin kotalarının belirlenmesi ve diğer nezaretler ve Sadaretle yapılacak yazışmaların yine Maliye Nezareti onayında olacağına hükmedilmişti (Md. 8, 9). Nizamnamede son olarak harcama kalemleri, bunların kullanılmasında dikkat edilecek noktalar ve izlenecek süreçte Maliye Nezareti'nin rolünün belirlenmesine katkıda bulunacak açıklamalarda bulunulmuştu (Md. 10–15).

Tensikat sürecini atlatan ve bu arada teşkilat kanunu çıkaran nezaret yetkilileri, kadroların daha verimli kullanımı için düzenlemelere giderken, aynı zamanda okullarda eğitimlik yapan memurlara uyarılarda bulunarak iptidai ve rüşdi birimlerde çalışanların derhal görevlerini bırakmalarını, Darüşşafaka'da çalışanlara ise iki meslekten birini seçmelerini istemişti.⁶¹ Önceki yıl meclis tarafından kabul edilmeyen layihayı bir kere daha inceleme altına alan posta bürokratları, bu sefer memurların sorumlulukları ve özlük haklarını daha netleştirecek yeni bir nizamname hazırlığına girişmişlerdi.⁶² İmparatorluk içindeki isyanların her geçen gün büyümesi, kurumları personeline yönelik özel kararlar almaya zorlarken, Posta bürokratları da memurlarının askerlik süre ve maaşlarını düzenleyecek bir takım hazırlıklarda bulunmuştu.⁶³ Kurumun ilk müdür-i umumisi olan

⁶⁰ No: 158- "Posta ve Telgraf İdare-i Umumiyyesinin Teşkilatı Hakkında Nizamname", **Düstur**, Tertib II, C. I, ss. 744–745.

⁶¹ **Tanin**, "Posta ve Telgraf Memurini", n. 450, 30 Zilhicce 1327 – 20 Teşrin-i sani 1325 – 3 Aralık 1909.

⁶² **Tanin**, "Posta Islahatı", n. 484, 24 Zilhicce 1327 – 24 Kanun-i evvel 1325 – 7 Ocak 1909.

⁶³ Yapılan düzenlemeye göre, askere alınan posta memuru, 250 kuruş maaş alıyorsa kendi yerine gelecek vekil memura aynı ücret ödenecek ancak bundan fazla maaş alıyorsa bunun

Mösyö Sterpin ise çalışmalarına başladıktan sonra ilk sürprizini yaşamış ve taşrada ihtiyaç hissedilen memur kadrolarını doldurmak için ataması yapılması gereken 623 kişinin maaş karşılığı bulunamamıştı.⁶⁴

Mayıs ortasında görüşmelerine başlanan Posta bütçesi, bu anlamda muhalif mebusların sert eleştirilerine hedef olmuştu. Tensikatın yanlış bir şekilde yapıldığını bunun ise istihdam fazlalığını eritmek bir yana daha da kabarttığını iddia eden muhalifler, hükümet programlarındaki parlak vaatlere karşı “posta ve telgrafta hiç bir terakki görülmediğini” ifade etmişlerdi. Postaların gecikerek ve açılmış bir şekilde teslim edildiğine dikkat çeken mebuslar, Mösyö Sterpin atamasına da eleştiride bulunarak, bu makama dil bilen ve bilgisi geniş bir kişinin getirilmesi gerektiğini, kaldı ki, bu kişiye yardımcı olacak deneyimli bir müşavir atamasının bile henüz yapılmadığını belirtmişlerdi.⁶⁵ Bir sonraki oturumda eleştirilerini sürdüren mebuslar, Mösyö Sterpin’in şimdiden huzursuzluk yarattığı ve her an istifa edebileceğini gündeme getirmişler ve bir kere daha Posta bürokratlarına ve buna destek çıkan iktidar çevrelerine eleştiri oklarını çevirmişlerdi. Teşkilat yapılanmasında da kusurlar bulan mebuslar, müdür-i umuminin bulunduğu bir yerde başmüdüriyet makamına gerek olmadığını, aynı şekilde sicil işlerinin Memurin ve Mebani Kalemi gibi ilk bakışta alakasız birimlerde yapıldığını da bu bağlamda dile getirmişlerdi.⁶⁶

Mösyö Sterpin’in yardımcılığında bulunan Müdür Muavini Fuat Bey bunun üzerine kürsüye gelerek öncelikle yeni teşkilat yapısı hakkında mebusları bilgilendirici açıklamalarda bulunmuştur. Müdür-i Umumiliğin omurgasını; 1- Posta 2- Telgraf 3- Muhasebe ve son olarak 4- Umur-ı merkeziye Şubesi’nin oluşturduğunu belirten Fuad Bey, müdür-i umumiliğe bağlı kalem ve müdürlükleri sıralayarak bu kadar sorumluluğun sadece Mösyö Sterpin tarafından kaldırılamayacağını, ayrıca öncesinin Meclis-i İdare veya İntihab Şubesi gibi yardımcı dokunabilecek danışma kurullarının da ilga edilmesi nedeniyle bu makam üzerindeki baskının daha da artacağına dikkat çekmişti. Fuat Bey’in açıklamaları gerekliliği sorgulanan başmüdüriyet gibi makamların parlamentoca tescillenmesine yol açarken, özellikle posta binalarının bakım ve ıslahı işleriyle ilgilenen Mebani Kalemi gibi ilgası söz konusu edilen kalemler hakkında yapılan açıklamalar,

yarısı verilecekti. Bkz. **Tanin**, “Telgraf ve Şirket Memurları”, n. 493, 5 Muharrem 1328 – 4 Kanun-i sani 1325 – 7 Ocak 1910.

⁶⁴ **Tanin**, “Telgraf Memurları”, n. 525, 7 Safer 1328 – 6 Şubat 1325 – 18 Şubat 1910.

⁶⁵ Özellikle Rıza Paşa (Tokat), Rıza Nur Bey (Sinop) ve Agop Boyacıyan Efendi’nin (Tekfur) konuşmaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 92 5 Mayıs 1326 (18 Mayıs 1910) C: 1, ss. 306–313.

⁶⁶ Özellikle Rıza Paşa’nın (Tokat) bu uzun konuşması için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 94 8 Mayıs 1326 (21 Mayıs 1910) C: 1, ss. 362–363.

yaşanan kafa karışıklığının tamamen giderilmesi ve genel olarak posta bütçesinin kabul edilmesine neden olmuştu.⁶⁷

Müdür-i Umumilikten Nezarete

İç karışıklıkların askeri harcamaları artırması, bütçe dengelerini yerinden oynatırken, nezaretlere düşen payların da her sene biraz daha azalmasına yol açmaktaydı. Bu ise nezaretlerin hareket alanını kısıtlamış ve bütçe tartışmalarında alışıldık sahnelerin sürekli olarak yinelenmesine yol açmıştı. Örneğin Posta İdaresinin 1911 bütçesi, Sadrazam Hakkı Paşa'nın postaların önemi üzerine yaptığı uzun konuşma ve müdür-i umumiliğin nezarete dönüştürülmesi tartışmaları bir tarafa bırakılacak olursa önceki senenin neredeyse aynısıydı. Paşa, özellikle yabancı postaların ülke dışına çıkarılması için idareye sahip çıkılması gerektiğini belirtmiş ve bütçenin olduğu gibi onaylanmasını istemişti. Mebuslar ise meşrutiyetin ilanından beri posta memurlarının niteliksizliğinin devam ettiğini, dağıtım hizmetleri eksik yürütüldüğü gibi muhabere hizmetlerinde Fransızca bilen personel olmaması nedeniyle büyük sorunların yaşandığı dile getirilmişlerdi.⁶⁸

Hükümetin posta idaresini nezarete çevrilmesine yönelik teklifi de mebusların eleştirilerine neden olmuştu. Hataları içinde boğulan, vazifelerini yerine getiremeyen bir kurumun kendi başına nezaret olamayacağını belirten mebuslar, bunun masraf musluklarını açmaktan başka bir sonuç getirmeyeceğini ifade etmişlerdi. Konuyla yakından ilgilenen Hakkı Paşa, söz alarak Posta İdaresi'nin tarihçesinden örnekler taşıyarak kurumun zaten hiçbir zaman başka bir nezaretin altında ezilmediğini, önceki dönemlere Sadaret ve Dâhiliye'ye bağlı olan müessesenin şimdi de Maliye Nezareti ile olan bağlılığının tamamen şekli olduğunu, kurumun tüm işlerini kendisinin üstlendiğini vurgulamıştı. Muhalif mebusların tavırlarını sürdürmesi ve istihzai beyanlarla hükümet teklifini yıpratmaya çalışması üzerine kürsüye gelen Hakkı Paşa, kurumlarda profesyonelliğin oluşması üzerine adeta ders verircesine son derece kapsamlı bir konuşma yapmıştı. İtalya'daki Hazine ve Maliye Bakanlıkları ayrışmasında olduğu gibi bürokrasilerin kendi alanlarında dahi bölünmeye giderek uzmanlıklarını artırdıklarını, bu nedenle Posta İdaresi'nin nezarete çevrilmesinin bu gelişmeler karşısında teferruat sayılabileceğini belirtmişti. Hakkı Bey'in bu uzun açıklamaları, tasarı lehine

⁶⁷ Fuad Bey'in uzun açıklamaları 1908 Temmuzundan beri posta teşkilatındaki dönüşümü de gözler önüne sermiştir. Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 94 8 Mayıs 1326 (21 Mayıs 1910) C: 1, ss. 363–392.

⁶⁸ Sadrazam Hakkı Paşa, Hamparsum Muradyan Efendi (Adana) ve Feviz Efendi'nin (Diyarbakır) konuşmaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 76 28 Mart 1327 (9 Nisan 1911) C: 1, ss. 153–160.

son derece olumlu bir hava doğmasına yol açmış ve yapılan oylamada 15 karşı 112 oy ile Posta İdaresi'nin nezarete dönüşümü tescillenmiştir.⁶⁹

Genel görüşme faslında mebuslar, İstatistik Kalemi gibi birimlerin daha stratejik mevkilere çekilerek imparatorluk genelinde ayrıntılı envanter çalışmalarının yapılmasını, memur niteliklerinin geliştirilmesini, posta dolaşım sisteminin ıslahı ve teşkilat üzerinde herhangi bir belirleyiciliği olmayan müfettişlik birimin ilgası gibi teklifler öne sürerken, Posta Tahrirat Müdürü Hamdi Bey, rakamsal verilerle mebusların bu tezlerini çürütmeye çalışmıştır. Amerika, İngiltere ve İtalya'daki gelir-masraf bilânçolarını mebuslara aktaran Hamdi Bey, bu ülkelerin gelirleri ile masraflarını karşılayabildiklerini ve hatta memurlarına normalin üstünde maaşlar dağıtabildiklerini, ancak imparatorlukta bunun imkânı bulunmadığını açık bir şekilde beyan etmişti. Kadro fazlalığı konusunda ise Amerika'da 240 kişiye 1, İngiltere'de 207'ye 1, İtalya'da 475'e 1, memur düşerken Osmanlı da bu sayının 3800'e 1 olduğunu, dolayısıyla memur fazlalığı değil memur azlığının bulunduğunu belirtmişti. Posta Mektebi'nin rüşdiye ayarında eğitim verdiği yolundaki eleştirilerin ise doğru olmadığını ifade eden Tahrirat Müdürü, okul müfredatı ve mezunların donanımlarından örnekler vererek bu konudaki yanlış anlamaların da önüne geçmiştir. Benzer şekilde müfettiş raporlarından parçalar okuyan ve kurumsal faydalarının altını çizen Hamdi Bey, genel olarak posta bütçesinin kabulünde büyük rol oynamıştır.⁷⁰

Posta İdaresi her ne kadar bütçe görüşmelerinden “nezaret” payesi olarak çıkmışsa da özellikle Arnavutluk olaylarının Sultan'ı bir Rumeli seyahatine kadar çıkaracak ölçekte başkent gündemini esir alması, bu alanda atılacak adımların geri planda kalmasına neden olmuştu. Kurumun bütçe payının önceki yıla nazaran düşüş göstermesi, personel maaşlarına yansıtılmış, bu ise memurların son derece sert tepkilerine yol açmıştı. İmparatorluğun her tarafındaki posta memurları, gazete bürolarını telgraf yağmuruna tutarak içinde buldukları durumu anlatmışlar ve bu maaşlarla çalışmak değil geçinmenin bile mümkün olmadığını belirtmişlerdi.⁷¹ Posta bürokratları her ne kadar bu eleştiriler karşısında suskun kalmayı tercih etse

⁶⁹ Muhalliflerden Mehmet Vehbi Efendi (Konya) ve Yorgo Boşo Efendi'nin açıklamaları (Serfice) ve Sadrazam Hakkı Paşa'nın bunlara yanıtları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 76 28 Mart 1327 (9 Nisan 1911) C: 1, ss. 160–175.

⁷⁰ Oturum boyunca kurumun teşkilat yapısı keskin eleştirilere maruz kalmıştı. Eleştiri sahiplerinin konuşmaları için: Bkz.: **M.M.Z.C.** İ: 80 2 Nisan 1327 (15 Nisan 1911) C: 1, ss. 310-344. **M.M.Z.C.** İ: 81 4 Nisan 1327 (17 Nisan 1911) C: 1, ss. 349–363.

⁷¹ **Tanin**, “Posta ve Telgraf Memurları”, n. 935, 9 Rebiülahir 12329 – 28 Mart 1327 – 10 Nisan 1911.

de geçim sıkıntısı yüzünden artan yolsuzlukları daha önce hiçbir memura vermedikleri ağır müeyyidelerle önleme yoluna gitmişlerdi.⁷²

Kurumlarının nezarete çevrilmesinden sonra merkez teşkilatını yeniden yapılandırmak isteyen Posta bürokratları, bu amaçla bir komisyon kurarak bir nizamname hazırlığına girişmişler ve bu amaçla Avrupa'daki belli başlı posta kurumlarının idare kanunlarını incelemeye başlamışlardı.⁷³ Komisyon, Ağustos sonunda çalışmalarını tamamladığında hazırladığı metni Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükela onayından geçirmiş ve yeni düzenleme ile ilgili olarak posta personeli ile de geniş katılımlı bir toplantı yapmıştı (9 Eylül 1911).⁷⁴ Toplam dört maddeden oluşan nizamname, ilk maddesiyle merkez dairelerini şu şekilde düzenlemişti: 1- Sicil ve Hukuk 2- Levayih ve İstatistik 3- Muhasebe ve Posta Umuru 4- Telgraf Umuru 5- Mebani ve Levazım 6- Kontrol Heyet-i Fenniyesi ve son olarak 7- Kalem-i mahsus (Md. 1). Heyet-i Feniye Dairesi dışındakileri birer müdür idaresine veren nizamname, her daireye birer müdür muavini ve ihtiyacı kadar mümeyyiz ve kâtip görevlendirileceğini eklemişti (Md. 2). Heyet-i Feniye Dairesi'nin ise bir reisin yönetiminde iki mühendis, okul müdürü ve nezaretin diğer fen birimlerinde görev alan memurlardan ve yeteri kadar kâtipten oluşacağı belirtilmişti (Md. 3). Ayrıca nizamname, merkez teşkilatında görev yapacak müfettiş sayısını da bir olarak belirlemişti (Md. 4).⁷⁵

Trablusgarb Savaşı'nın çıkması üzerine iktidara gelen Said Paşa, okuduğu hükümet programında posta ile ilgili hedeflerini de açıklayan ilk sadrazam olmuş, Posta ve Telgraf Nezareti ilk defa Meclis-i Vükela'da yine onun döneminde temsil edilmeye başlamıştı.⁷⁶ Said Paşa, kabine kurma hazırlıkları sırasında söz konusu görevi hâlihazırda Cezair-i Bahr-i Sefid Valiliği yapan İbrahim Sosa Bey'e teklif etmişti. Suriyeli bir Katolik olan Sosa, teklifi kabul ederek Posta İdaresi'nin ilk nazırı olarak görevine başlamıştı.⁷⁷ Posta bürokratları, yaşanan bu değişiklikler üzerine öncelikle eylül nizamnamesini bir kere daha tadil etmişler ve nezaretin unvanına

⁷² Beşiktaş Telgrafhanesi memurlarından Nazmi Bey'in ve Galata Postahanesi gişe görevlilerinden Levni Efendi'nin yaptıkları ve bunun basına yansması için: Bkz. **Tanin**, "Memurine İbret", n. 936, 10 Rebiülahir 1329 – 29 Mart 1327 – 11 Nisan 1911; **Tanin**, "Memurine İbret", n. 1054, 12 Şaban 1329 – 26 Temmuz 1327 – 8 Ağustos 1911.

⁷³ **Tanin**, "Posta ve Telgraf Nezareti Teşkilatı", n. 1057, 15 Şaban 1329 – 29 Temmuz 1327 – 11 Temmuz 1911.

⁷⁴ **Tanin**, "Posta ve Telgraf İdare-i Merkeziyesi", n. 1088, 18 Ramazan 1329 – 29 Ağustos 1327 – 11 Eylül 1911.

⁷⁵ No: 199- "Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti İdare-i Merkeziyesi Teşkilatı Hakkında Nizamname", **Düstur**, Tertib II, C. III, s. 734-735.

⁷⁶ **M.M.Z.C.** İ: 3 5 Teşrin-i evvel 1327 (18 Ekim 1911) C: 1, s. 20-22.

⁷⁷ **B.O.A.** İ.DUİT. 8/42, 11 Şevval 1329 – 22 Eylül 1327 – 5 Ekim 1911.

“telefon” ismini de ekleyerek, merkez teşkilatını şu dairelere bölmüşlerdi: 1- Memurin ve Sicil 2- Umur-ı hukukiye 3- Muhasebe 4- Posta Umuru 5- Telgraf Umuru 6- Mebani ve Levazım 7- Kontrol 8- Heyet-i Fenniye ve son olarak 9- Kalem-i Mahsus (Md. 1). İkinci maddeye öncekine ek olarak Posta Dairesine iki, Memurin ve Sicil, Muhasebe, Telgraf, Kontrol ve Kalem-i Mahsus dairelerine birer muavin eklemesi yapmıştı (Md. 2). Nizamname, benzer şekilde Heyet-i Fenniye Dairesi’ndeki mühendis sayısını üçe, merkezde görevlendirilecek müfettiş sayısını ise ikiye çıkarmıştı (Md. 3, 4).⁷⁸

1912 Ocak ayında yaşanan siyasi gelişmeler, Said Paşa’yı kabinede revizyon yapmaya sürüklemiş ve bu nedenle de İbrahim Sosa Bey’in yerine İTC’nin güçlü ismi Talat Bey’i Posta Nazırlığına tayin etmişti.⁷⁹ Said Paşa Hükümeti’nin düşmesinden çok kısa bir süre önce gerçekleştirilen posta bütçe görüşmeleri, bir anlamda Posta İdaresi’nin “nezaret” sürecinin sorgulandığı bir oturuma dönüşmüştür. Nezaret Mektupçusu, özellikle maaşlar konusunda yoğunlaşan eleştiriler üzerine posta ve telgraf işleri ile doğrudan ilgilenen personel sayısının 2.300 olduğunu ve bu sayının yarısından fazlasının 400 kuruştan daha düşük maaşa çalıştığını belirtmişti. 700 kuruştan daha fazla maaş alanların sayısının sadece 360 olduğuna işaret eden nezaret mektupçusu, 7000 çalışanın içinde 1000 kadar çeşitli mevkilerde görev yapan müdür bulunduğu ve pozisyonuna karşı bunlardan da sadece 300’ünün 700 kuruşun üstünde maaş aldığını belirtmişti. Görev sorumlulukları tartışma konusu olan müvezii ve çavuşların 1000’inin 200 kuruş ve 500’ünün 250 kuruş maaş aldığını, bu nedenle de maaşlar konusunda bundan daha fazla fedakârlık beklentisine girilmemesi telkininde bulunmuştu. Son olarak bütçe ve Posta Nezareti arasındaki dengesiz ilişkiler bütünü üzerinde konuşma yapmak üzere kürsüye gelen Talat Bey, meşrutiyetin başından itibaren PTT bütçesinde tenzilat yapıldığı en son hâlihazırda tartışılan 1912 bütçesinde 50.000 liralık bir indirim yapıldığını vurgulamış ve “*bu bütçede bir faaliyet göstermek imkânı yoktur*” demiştir.⁸⁰

Büyük Savaş’a Doğru

Bütçe görüşmelerinden sonra Said Paşa Hükümeti’nin askeri tehdit altında görevden çekilmesi ve değişen hükümetler ardından patlayan Balkan Savaşları, her nezareti olduğu gibi Posta Nezareti’ni de tamiri imkânsız şekilde yıpratmıştır. Dünya savaşı öncesi yakalanan göreceli istikrar

⁷⁸ No: 30- “Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti İdare-i Merkeziyesi Teşkilatı Hakkında Nizamname”, (14 Kanun-i sani 1327 – 27 Ocak 1912), **Düstur**, Tertib II, C. IV, ss. 56–57.

⁷⁹ **B.O.A.** İ.DUİT. 8/52, 15 Safer 1330 – 22 Kanun-i sani 1327 – 4 Şubat 1912.

⁸⁰ Posta ve Telgraf Nezareti Mektupçusu Hamdi Bey ve Nazır Talat Bey’in açıklamaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ: 46 21 Temmuz 1328 (2 Ağustos 1912) C: 1, ss. 619–630.

döneminde Oskan Efendi'nin girişimleri ile özellikle memur özlük haklarında bir takım düzenlemelerin yapıldığı görülüyor. İlk kanunlaştırma hareketleri daha çok müstahdem, postacı, kontrol memuru gibi alt düzey memurlar üzerinde yoğunlaştırılmış buna ilave olarak da senelerden beri şikâyet konusu olan kefalet meselesine çözüm bulunmaya çalışılmıştır.⁸¹ Bu derecede dahi "sınav" sisteminin oturtulmaya çalışılması ve bunun dışında tayin, terfi ve ceza gibi konularda ayrıntılı açıklamalarda bulunulması, sorunun ele alınışındaki ciddiyeti göstermesi bakımından önemlidir. Kefalet sorunu, zaten her memur ve nezaret tarafından her zaman için tartışılan bir konuydu.⁸² Şemsiye bir kanun olmayışı her kurumu farklı çözümler bulmaya sürüklemiş ve posta bürokratları da buradan hareketle perakende yasalarla hiyerarşinin tamamını kapsamayacak, en baştan soruna şifa olmadığı açık olan girişimlerde bulunmuştu. Posta kuryeciliği yapan nakliye şubesi personelinin, aynı düşünceyle kefalet sistemi değiştirilmiş ve genel talebe uygun bir şekilde durumlarında iyileştirmelerde bulunulmuştu.⁸³

Kurum içerisindeki düzenlemelerin ciddiyetten uzaklığı gazetelere yansiyacak derece eleştiri konusu olurken, bütçe tartışmalarında parlamenterlerin gene posta siyasaları ile ilgili tavırları çok daha sert olmuştur. Tartışmaların geneline bakıldığında kurumsal sorunlardan ziyade nezaretin işlevine odaklandığı görülür. Mebuslar, mensup oldukları vilayetlerdeki haberleşme sorunlarını örnekleriyle kürsüye taşımışlar ve adeta nezaretin 74 yıllık tarihinin muhasebesini yapmışlardı. Telgraf hatlarının yetersizliği, haberleşmenin hal-i pür melali, mektuplaşmanın emniyetsizliği, pahallılığı ve yavaşlığı bu tenkid yağmurunun sadece bir kısmını oluşturmuştu. İdareciler boyutunda ise mebuslar, özellikle tensikat işleminin adaletsizliğinden ve Şura-yı Devlet kararına rağmen göreve iade edilmeyen 319 memurun akıbetini, kefalet sorununa çare getirilmeyişini, yetersiz ve dengesiz ücret politikasını, "uzak vilayetler"deki memurların dil bilmeyişini, Posta Personel Nizamnâmesi'nin olmayışını ve posta binalarının

⁸¹ Toplam beş fasıl, kırk üç maddelik nizamname için: Bkz. No:183 – Posta ve Telgraf umurunda müstahdem, müvezii ve sermüvezii ve kontrol memurları hakkında nizamname", **Düstur**, Tertib II, C. V, ss. 415–424.

⁸² İdare tarihinin bilinmezlerinden bir diğeri de memurların kefalet sorunudur. Hâlihazırda iki türlü bir uygulama mevcuttu. İlki memurun tayin olunduğu yerde kendisine kefil bulması, diğeri de memurların birbirine kefil yapılması (müteselsile) şeklinde. En azından terim için: Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. II, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2004, s. 236.

⁸³ No: 332- "Posta Nakliye Memurları için tatbik edilecek kefalet-i müteselsile usulü hakkında irade-i seniyye", **Düstur**, Tertib II, C.V, s. 863. 1913 yılında yapılan bir kaç reform çabası için: Bkz. **B.O.A.** İ. PT. L1331 1. **Tanin**, "Posta Islahatı", n. 1745, 30 Zilkade 1331 – 18 Teşrin-i evvel 1329 – 31 Ekim 1913.

genellikle yerleşim alanlarının en sapa noktalarında faaliyette bulunuşunu gündeme taşımışlardı.⁸⁴

Oskan Efendi'nin tüm bu yorumlara vereceği cevabı yoktu. Son konuşmada nezaretin “hal-i harab” durumunu itiraf etmiş ancak sıraladığı projelerle nezarete bir düzen verilebileceğinden bahsetmişti. Nazırın bu projelerinin belki de en büyüğü aynı yılın kasımında yasalaşmıştı. Toplam 67 madde ve yedi bölümden oluşan “Posta ve Telgraf Nezareti Memurun Nizamnamesi”, Osmanlı posta bürokratlarının hiç kuşku yok en büyük icraatı olmuştur. Memurların seçim, tayin, sınav, becayış, devam, izin, terfi, maaş, istifa ve şahadetname gibi sorunlu konularına hayli detaylı açıklamalar, düzenlemeler getirmişti. Kaldı ki, yayınlanan gerekçe o çok tartışılan durumu istatistiklerle daha da görünür kılmıştı. Posta memurlarının yarısından çoğu 400 guruştan, müdürlerin %60'ı ise 700 kuruştan daha az maaş alıyordu. Düzenli ödenmemesi bir tarafa önemli bir sayı tutan mülazımlara ücret dahi verilmiyordu. Artık bu sistem değiştiriliyordu. Yeni dönemin yükselen değeri ise müveziiler örneğinde olduğu üzere “sınav”dı. Gerekçeye göre “iktidar ve kabiliyet sahiplerinin kazanılması” buna bağlıydı.⁸⁵ Büyük umutlar ve vaatlerle çıkarılan nizamnamenin serencamı konusunda bilinenler çok azdır. Çünkü aynı ay içerisinde devlet, Cihan Savaşı'na girecek ve posta bürokratları çalışmalarını, “büyük projelerden” “büyük savaş” hazırlıklarına çevirecektir.

Bu kapsamda savaş ve işgal bölgelerindeki memurların kefalet durumuyla ilgili bir düzenleme yayınlanırken, Dâhili Posta Nizamnamesinde küçük değiştirmeler yapılmış, savaş Müttefiki Almanya'dan posta uzmanı talep edilmiş ve en son olarak da savaş hazinesine katkı yapacak şekilde haberleşme ücretleri yeniden gözden geçirilmiş ancak son bütçe görüşmelerinde ele alınan asıl sorunların aşılması ve nezaretin yeniden yapılandırılması bir daha yaşanmayacak bahara bırakılmıştı.⁸⁶

⁸⁴ Posta Bütçesi genel bütçe oturumlarının en uzunlarından birini oluşturmuştu. Özellikle Rıza Paşa (Karahisar-ı sahip), İsmail Mahir Efendi (Kastamonu), Tahsin Rıza Bey (Tokat), Mehmet Sadık Bey (Ertuğrul), Faris l-Huri Efendi (Şam)Fevzi Bey (Diyarbakır), M. Sabri Bey (Saruhan)ve Nazır Oksan Efendi'nin konuşmaları için: Bkz. **M.M.Z.C.** İ. 37 5 Temmuz 1330 (18 Temmuz 1914) C: 1, 2, ss. 360–391.

⁸⁵ **Posta ve Telgraf Mecmuası**, no: 155, Mart 1330 (Mart/Nisan 1914).

⁸⁶ İlgili düzenlemeler için: Bkz. No: 41- “Hal-i harbin bidayetinden nihayetine kadar zapt ve istila edilen mahallerde müstahdem posta ve telgraf memurlarının kefalet-i müteselsileye rabtı hakkında kanun-u muvakkat”, **Düstur**, Tertib II, C. VII, ss. 136–137. No: 251- Harekât-ı harbiye münasebetiyle bazı posta ve telgraf başmüdüriyetleri dâhilindeki müdür ve memurların kefalet-i müteselsileye rabtı hakkında kanun-u muvakkat”, **Düstur**, Tertib II, C. VII, s. 617. No: 279- “Dâhili Posta Nizamnamesi'nin 25 Rebiülevvel 1332 tarihli 27. madde-i muaddelesine müzeyyel fıkra hakkında mevadd-ı nizamiye”, **Düstur**, Tertib II, C. VII, ss. 661–662. Fiyat ayarlamaları kadar değerleri de sürekli olarak kontrol altındaydı. Bkz. **B.O.A.**

Sonuç

Mears, 1924 yılında yayınladığı çalışmasında Türkiye'deki posta hizmetleriyle ilgili çarpıcı rakamlar vermişti. Yazar, savaşlar nedeniyle hiçbir zaman güvenilir verilere ulaşamayacağını söylediği Meşrutiyet Dönemi'nde, ülke insanının eksik kurumlaşma nedeniyle yabancı posta şirketlerine muhtaç bir duruma geldiğini belirtmiş ve karşılaştırmalı istatistiklerle bunu kanıtlamaya çalışmıştı. Hiç şüphesiz karşılaştırma nesnesinin geleceğin süper gücü olarak belirlenmesi, en baştan sonuçları bakımından tutarsızlık yaratsa da Osmanlı'nın bu alandaki geriliğini göstermesi bakımından da belirleyiciydi. Buna göre, imparatorlukta 1000 Osmanlı vatandaşına 6 posta şubesi düşerken, bu rakam A.B.D.'de 40'a 1000'di. Telgraf hatları da 1000 mil için 91 mil iken, bu rakam A.B.D.'de 1000 mil için 1849 mildi.⁸⁷ 1914 Temmuzunda mebusların kıyasıya eleştirdikleri durumun rakamlara yansımaysıydı ortaya çıkan manzara.

Dâhiliye Nezareti'ne bağlı bir müdürlükten nezarete doğru evrilen posta tarihinin Meşrutiyet Dönemi, genel bürokratik ortamın anlaşılması bakımından önemlidir. Kurumlaşma yolunda atılan adımlar imparatorluğun sonuna kadar eksik kaldı ve parlamenterlerce eleştirilmekten kurtulamadı. Ödenek yetersizlikleri, esas kanunların çıkarılamayışı, siyasi ve askeri müdahaleler ve bunlarla daha da gürbüzleşen gayr-ı şahsi ilişkiler, her zaman için reform düşüncelerini en asgari seviyeye çekmişti. Tensikatın daha ilk aşamasında posta nazırının odasında silahlı saldırıya maruz kalışının, yenilikçi düşünceler üzerindeki olumsuz etkisi tahmin edilebilir. Yine de her şeyin bu olumsuz eksende yaşanıp geliştiği de iddia edilemez. Savaş ortamında dahi özlük haklarının geliştirilmesi için çıkarılan yasalar, yabancı uzmanların davet edilmesi, teknik okulların teşvik edilmesi, yurtdışına memurların sürekli gönderilmesi ve dönüşlerinde etkili makamlara tayin edilmesi ve posta memurlarının hak arayışlarında sürekli bu kurumlaşmayı vurgulaması, her geçen gün ivme kazanan uzmanlaşma ve bilinçlenmenin göstergesiydi. Mebuslar çok sert tepki vermişlerdi ancak posta memurları

DH. İD. 81/4 17; DH. EUM. LVZ. 27/65; DH. İD. 210/1; M.V. 237/198, 241/19; yabancı uzman için; M.V. 199/82. Benzer şekilde bürokratlar Teftiş, Müracaat ve Mebani kalemlerinde de bir takım talimatlar yayınlamışlar veya sadece "proje" bazında düzenleyerek olgunlaşmasını beklemişlerdi. Savaş nedeniyle Belçika'dan uyarlanan sahra postaları sistemi de diğerleri gibi bir bilinmezdir. Kurumsal ve toplumsal hayata neler kattığı ile ilgili bilgimiz yok denecek ölçüdedir. Bkz. **Posta ve Telgraf Mecmuası**, no: 156 (Nisan 1330 – Nisan/Mayıs 1914); no: 169 (Mayıs 1331 – Mayıs/Haziran 1915); no: 170 (Haziran 1331 – Haziran/Temmuz 1915); no: 175 (Teşrin-i sani 1331 – Kasım/Aralık 1915); no: 196 (Ağustos 1333 – Ağustos 1917).

⁸⁷ Eliot Grinnell Mears, **Modern Turkey – A Politico-Economic Interpretation 1908–1923**, The Macmillan Company, New York, 1924, ss. 231–233.

belki de dönemlerinin en etkili grev hareketine girişmişlerdi. Hem basın hem de telgraf yoluyla eleştirilerini dile getirmelerine bu anlamda dikkat çekmeye değer.

19. yüzyıl sermaye hareketlerinin devlet üzerindeki etkisi, hâlâ araştırılmamış konulardandır. Yabancı postaların ve telgraf hatlarının ihale ve işletme sürecinin Posta Nezareti'ni ne derecede şekillendirdiğini, genel kanılar ve ifadeler haricinde bilmiyoruz. Örneğin Meşrutiyet ilan edildiğinde posta bürokratları ısrarla telefon teknolojisini ve bunun ülkeye yayılmasını devlet tekeli altında gerçekleştirilmesini savunmuştu. Malumumuzdur ki, bu hizmet yabancı bir konsorsiyumca imparatorluğa tanıtıldı. Telgraf hatları, ısrarla bakımsızlığa itildi ve büyük masraflarla yine yabancı şirketlere tamir ettirildi. Kamulaştırma ve uzmanlaşma süreçlerinin sürekli engellenmesi, kuşkusuz hazineyi önemli bir kaynaktan mahrum etmiştir, ancak daha kesin bir durum vardır ki, o da Posta Nezareti'nin geriliğidir. Mebusları çileden çıkararak, memurları kışın yazlık üniforma ile dolaştıran ve nazıra kurumuyla ilgili olarak “hal-i harab” cümlesi kurduran neden aslında tüm bu durumun sonucuydu.

Kaynakça

Resmi Yayınlar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.)

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (M.V.)

Posta İradeleri (İ. PT.)

İradeler Dosya Usulü (İ.DUİT.)

Dahiliye Nezaret-i Emniyet-i Umumiye Levazım Kalemi (DH. EUM. LVZ.)

Dahiliye İdare Kısmı Belgeleri (DH. İD.)

Salname-i devlet-i aliyye-i Osmaniyye, 64. sene, 1326, Matbaa-yı Ahmed İhsan, İstanbul.

Düstur, Tertib II, C. I, V, VII.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridleri (M.M.Z.C.)

British Documents on Foreign Affairs, University Publication of America.

Sürelî Yayınlar

İkdam

Nevsal-i Osmani

Posta ve Telgraf Mecmuası

Sabah

Serbesti

Tanin

Tashih-i Efkar

Eser ve İncelemeler

Atilla, A. Nedim, **İzmir Posta Tarihi (1841–2001)**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2001.

Davison, Roderic H., “The Advent of the Electric Telegraph in the Ottoman Empire”, **Essays in Ottoman and Turkish History 1774–1923**, Texas, 1990.

Demir, Tanju, **Türkiye’de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatı’nın Tarihsel Gelişimi 1840–1920**, PTT Genel Müdürlüğü, Ankara, 2005.

Giray, Kemal, **Filistin’de Osmanlı: 1840–1918**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2007.

Giray, Kemal, **Osmanlı Sahra Postaları: Filistin 1914–1918**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2000.

M. İzzet Derveze, **Osmanlı Filistin’inde Bir Posta Memuru**, Klasik Yayınevi, İstanbul, 2007.

Mears, Eliot Grinnell, **Modern Turkey – A Politico-Economic Interpretation 1908–1923**, The Macmillan Company, New York, 1924, ss. 231–233.

Önal, Aliye, “Türkiye’de Telefon Teşkilatının Kuruluşu”, **Çağın Yakalayan Osmanlı**, İstanbul, 1994.

Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. II**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2004.

Tanrıkut, Asaf, **Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilat ve Mevzuatı**, Efem Matbaacılık, 1984.

Tural, Erkan, **Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi – II. Meşrutiyet Dönemi’nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2009.

Webb, Herbert Lows, **The Development of the Telephone in Europe**, Electrical Press Ltd., London, 1911.